

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ВОЛКОВ К. Д.,
аспірант
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 343.13

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена дослідженню повноважень слідчого судді під час здійснення судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

***Ключові слова:** права людини, право на свободу та особисту недоторканність, судовий контроль, слідчий суддя.*

Статья посвящена исследованию полномочий следственного судьи при осуществлении судебного контроля в механизме обеспечения права человека на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве.

***Ключевые слова:** права человека, право на свободу и личную неприкосновенность, судебный контроль, следственный судья.*

The article is devoted to research powers of an investigating judge during an exercise of judicial control in an arrangement of the right to liberty and security of person in criminal proceedings.

***Key words:** human rights, right to liberty and security of person, judicial control, investigating judge.*

Вступ. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні постійно перебуває під пильною увагою європейської спільноти. У зв'язку з цим під час реформування вітчизняного кримінального процесу особлива увага була приділена питанням запровадження судового контролю як невід'ємної складової механізму забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні. Недарма Б.М. Пошва зазначає, що правоохоронній системі держави повинен бути властивий той же механізм, що не допускає покладення на один орган різних за характером функцій, як і здійснення однієї функції органами різних гілок влади; саме суд у силу своєї незалежності та відсутності відомчих інтересів у питаннях боротьби зі злочинністю є найбільш надійним гарантом прав особи в кримінальному судочинстві [1, с. 9].

Проблеми інституту судового контролю у кримінальному процесі досліджували такі відомі вчені, як В.Д. Бринцев, Ю.М. Грошевий, О.А. Губська, О.Є. Діденко, Т.В. Каткова, О.П. Клименко, М.М. Ковтун, В.Т. Маляренко, М.А. Маркуш, О.Р. Михайленко, П.П. Пилипчук, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, Ю.В. Роціна, М.І. Сірий, О.С. Ткачук, О.М. Толочко, О.Г. Шило, В.В. Шимановський, С.Г. Штогун та ін.

Слід додати, що питання судового контролю та інституту слідчого судді було безпосереднім предметом багатьох дисертаційних досліджень, як до прийняття нового КПК

України 2012 р., так і після цього. Так, основні наукові здобутки слід пов'язувати з роботами таких науковців, як Є.В. Большаков, Я.С. Бондаренко, О.В. Войтов, С.Г. Герасименко, І.В. Гловюк, Т.Г. Ільєва, Л.М. Кирий, Д.П. Кисленко, В.Г. Клочков, В.В. Косов, С.О. Пшенічко, В.В. Ринда, Ю.В. Скріпіна, А.Р. Туманянц, В.І. Чорнобук, А.І. Яковинець. Також слід виділити монографію Л.Д. Удалової, Д.О. Савицького, В.В. Рожнової та Т.Г. Ільєвої «Функція судового контролю у кримінальному процесі».

Постановка завдання. Дослідження думок вчених та положень КПК України з метою наукового осмислення повноважень слідчого судді під час здійснення судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

Результати дослідження. Інститут судового контролю у сучасному кримінальному процесі України пройшов надзвичайно складний шлях становлення. Після свого піднесення у часи судової реформи XIX ст. відбувся повний занепад з приходом радянської правової доктрини. У зв'язку з цим, зважаючи на теоретичні та нормативні підходи радянського права, що залишилися у спадок незалежній Україні, питання активного впровадження зазначеного інституту майже двадцять років залишалися невирішеними. Показовими є слова І.Л. Петрухіна, який наприкінці 80-х років XX ст. вказував, що в останній час були оприлюднені непоодинокі випадки грубого порушення законності в діяльності правоохоронних органів, пов'язаних з незаконними затриманнями та арештами. Автор наголошує, що такі явища існували і раніше, але тільки тепер вони в повній мірі оприлюднені та отримали належну принципову оцінку. При цьому І.Л. Петрухін вказує про необхідність негайного проведення судово-правоохоронної реформи, яка б передбачала створити ряд гарантій недоторканності особи у кримінальному процесі та передбачатиме негайне доставлення затриманого до прокурора або до суду для допиту та перевірки законності та обґрунтованості затримання, розширюючи при цьому підстави звільнення від затримання [2, с. 3–4; 5].

Дійсно, положення КПК України 1960 р. містили вказівку на те, що ніхто не може бути заарештований інакше як за постановою суду або з санкції прокурора (ст. 14), однак навіть автори коментарю до КПК у ті часи розуміли судові санкціонування лише з точки зору судових стадій кримінального процесу [3, с. 30–31]. Варто відмітити, що істотна зміна зазначеної норми відбулася лише у 2001 р. під час «малої судової реформи». М.І. Сірий тлумачить такий стан речей наступним чином: за українською моделлю судовий контроль на досудових стадіях втілюється у формі фрагментарних, усічених повноважень суду, повноважень «стороннього спостереження» за процесом розслідування справи, за процесом доведення. Дана ідея в законі і на практиці реалізується у формі процесуальної конструкції, у відповідності з якою основним суб'єктом процесу на досудових стадіях залишається орган кримінального переслідування, а суду відводиться лише фрагментарна «разова» роль по здійсненню цього контролю, такий порядок речей надає нинішній процесуальній формі ознаки нелогічності [4, с. 5]. На думку В.Т. Маляренко, КПК України 1960 р. повноваження суду з контролю за досудовим розслідуванням кримінальної справи обмежує двома напрямками: 1) суд здійснює контроль за тими процесуальними діями (бездіяльністю) і рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, якими обмежуються чи уражаються найбільш значимі конституційні права і свободи людини і громадянина (право на свободу та особисту недоторканність, на судовий захист, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції чи інформації); 2) суд здійснює контроль за тими рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, якими завершується провадження у кримінальній справі на досудових стадіях кримінального процесу (відмова у порушенні справи та її закриття) [5, с. 121].

Загалом, прийняття нового КПК України 2012 р. ознаменувало новий етап розвитку судового контролю у кримінальному провадженні. Трансформація зазначеного інституту торкнулася всіх без винятку положень щодо застосування заходів кримінального процесуального примусу.

Вважаємо, що розуміння судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні пов'язане з детальним аналізом відповідних повноважень слідчого судді. При цьому важливо зазначити, що у літературі дослідниками вже запропоновано досить різноманітні класифікації таких повноважень.

Так, І.В. Гловюк пропонує класифікувати повноваження слідчого судді за предметним критерієм, за характером ініціативи, за формою здійснення. За предметним критерієм можна виділити наступні повноваження слідчого судді: дозвільні повноваження; повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому розумінні); повноваження із забезпечення доказів; допоміжні повноваження; повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом під час кримінального провадження; за характером ініціативи їх можна поділити на: повноваження, що здійснюються за власною ініціативою та за ініціативою учасників кримінального провадження; за формою здійснення повноваження слідчого судді можна поділити на такі, що здійснюються у змагальній формі та такі, що здійснюються у незмагальній формі [6, с. 109]. Н.П. Сиза вважає за доцільне об'єднати повноваження слідчого судді залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до його компетенції, у п'ять груп: 1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду [7]. Ю.М. Грошевий та А.Р. Туманянц класифікують повноваження слідчого судді на досудовому розслідуванні залежно від їх процесуальної спрямованості на такі групи: 1) повноваження слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; 2) повноваження слідчого судді при проведенні процесуальних дій, які обмежують конституційні права людини; 3) повноваження слідчого судді при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування; 4) інші процесуальні повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження [8, с. 116–117].

Враховуючи наведені класифікації, аналіз норм КПК України дозволив нам виділити такі групи повноважень слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

1. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування заходів забезпечення та запобіжних заходів: 1) вирішення питання про виклик певної особи за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, його захисника, потерпілого, його представника, якщо встановлено наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати свідчення, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою (ч. 1 ст. 134 КПК України); 2) вирішення питання про здійснення приводу (примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час) підозрюваного або свідка, за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи (ч. 2 ст. 140 КПК України); 3) вирішення питання про застосування/відмову у застосуванні запобіжного заходу за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора (ч. 3 ст. 176, ч. 4 ст. 176, ч. 2 ст. 194 КПК України); 4) вирішення питання про застосування більш м'якого запобіжного заходу, ніж той, який зазначений у клопотанні прокурора (ч. 4 ст. 194 КПК України); 5) вирішення питання про продовження строків домашнього арешту в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України (ч. 6 ст. 181 КПК України); 6) вирішення питання про продовження строку тримання під вартою за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором (ч. 2 ст. 199, ч. 5 ст. 199 КПК України); 7) вирішення питання про скасування запобіж-

ного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 5 ст. 202 КПК України); 8) вирішення питання про зміну запобіжного заходу (ч. 4 ст. 201, ч. 5 ст. 201 КПК України); 9) вирішення питання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором (ч. 2 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190 КПК України); 10) вирішення питання про зобов'язання підозрюваного прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади (ч. 3 ст. 194 КПК України); 11) повноваження щодо забезпечення додержання прав людини в порядку ст. 206 КПК України; 12) вирішення питання про передання неповнолітніх підозрюваних під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 6 ст. 493 КПК України); 13) вирішення питань, пов'язаних з поміщенням особи, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, у приймальник-розподільник (ч. 4 ст. 499 КПК України); 14) вирішення питання про застосування запобіжних заходів до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування (ст. 508 КПК України); 15) вирішення питання про направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи у разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи на строк не більше двох місяців (ч. 2 ст. 509 КПК України).

2. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи чи особи, яка тримається під вартою, та забезпечення її права на захист: 1) вирішення питання про забезпечення права підозрюваного на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ч. 2 ст. 20 КПК України); 2) вирішення питання про залучення законного представника підозрюваного (ч. 3 ст. 44 КПК України); 3) вирішення питання про заміну законного представника, у разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє (ч. 4 ст. 44 КПК України); 4) вирішення питання про надання затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомоги у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, утримуючись при цьому від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України); 5) вирішення питання про надання затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, можливості використати засоби зв'язку для запрошення захисника, утримуючись при цьому від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України); 6) вирішення питання про забезпечення участі захисника у кримінальному провадженні, якщо, відповідно до вимог ст. 52 КПК України, участь захисника є обов'язковою (п. 1 ч. 1 ст. 49 КПК України); 7) вирішення питання про забезпечення участі захисника у кримінальному провадженні, якщо підозрюваний заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно (п. 2 ч. 1 ст. 49 КПК України); 8) вирішення питання про забезпечення участі захисника у кримінальному провадженні, якщо обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний не залучив його (п. 3 ч. 1 ст. 49 КПК України); 9) вирішення питання про залучення захисника у випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги (абз. 2 ч. 1 ст. 49 КПК України); 10) вирішення питання про доручення відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечення його прибуття у зазначені час і місце для участі у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 49 КПК України); 11) вирішення питання про залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи за-

безпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе (ч. 1 ст. 53 КПК України); 12) вирішення питання про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням, якщо підозрюваний відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника (ч. 3 ст. 54 КПК України); 13) вирішення питання про забезпечення участі законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря на допиті неповнолітнього, який не досяг шістнадцятирічного віку, або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим (ч. 1 ст. 491 КПК України).

3. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи чи особи, яка тримається під вартою, та реалізації її мовних прав людини: 1) вирішення питання про залучення відповідного перекладача (сурдоперекладача), у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів (ч. 1 ст. 68 КПК України).

4. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність затриманої особи та реалізації нею інших прав: 1) вирішення питань щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом затриманої особи за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором (ст. ст. 151–153 КПК України). Водночас застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом затриманої особи, на нашу думку, слід розглядати у поєднанні з іншими правами людини: 1) право керування транспортним засобом або судном та право полювання (обмеження права на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23 Конституції України); 2) право на здійснення підприємницької діяльності (обмеження права на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України).

5. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час проведення слідчих (розшукових) дій: 1) вирішення питання про примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України); 2) вирішення питання про дозвіл слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки (ч. 3 ст. 245 КПК України); 3) вирішення питання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ч. 2 ст. 274 КПК України).

6. Повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час видачі особи (екстрадиції): 1) вирішення питання про застосування тимчасового арешту затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу (п. 1 ч. 6 ст. 583 КПК України); 2) вирішення питання про відмову в застосуванні тимчасового арешту затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, якщо для його обрання немає підстав (п. 2 ч. 6 ст. 583 КПК України); 3) вирішення питання про застосування екстрадиційного арешту до особи, яка вчинила злочин за межами України, у разі надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (п. 1 ч. 7 ст. 584 КПК України); 4) вирішення питання про відмову в застосуванні екстрадиційного арешту до особи, яка вчинила злочин за межами України, у разі надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи, якщо для його обрання немає підстав (п. 2 ч. 7 ст. 584 КПК України); 5) вирішення питання про перевірку наявності підстав для подальшого тримання особи під екстрадиційним арештом за клопотанням прокурора не рідше одного разу на два місяці (ч. 11 ст. 584 КПК України); 6) вирішення питання про перевірку наявності підстав для звільнення особи з-під варти за скаргою особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, або її захисника чи законного представника не частіше одного разу на місяць (ч. 12

ст. 584 КПК України); 7) вирішення питання про обрання щодо особи, яка вчинила злочин за межами України, у разі надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи запобіжного заходу не пов'язаного із триманням під вартою (екстрадиційним арештом), за наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі (1 ст. 585 КПК України); 8) вирішення питання про застосування спрощеного порядку видачі особи з України за наявності письмової заяви такої особи про її згоду на видачу, оформленої у присутності захисника та затвердження такої згоди (ч. 2 ст. 588 КПК України); 9) вирішення питання про скасування рішення про видачу (екстрадицію) (п. 2 ч. 5 ст. 591 КПК України); 10) вирішення питання про застосування запобіжного заходу до вирішення питання про виконання вироку суду іноземної держави, якщо вирок суду іноземної держави передбачає покарання у виді позбавлення волі (9 ст. 602 КПК України).

Висновки. Проведення дослідження надало змогу визначити наступні повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у механізмі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність: 1) повноваження щодо застосування заходів забезпечення та запобіжних заходів; 2) повноваження щодо забезпечення права на захист затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою; 3) повноваження щодо забезпечення мовних прав затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою; 4) повноваження щодо забезпечення інших прав затриманої особи; 5) повноваження під час проведення слідчих (розшукових) дій; 6) повноваження під час видачі особи (екстрадиції).

Список використаних джерел:

1. Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи: практика та проблеми вдосконалення / Б.М. Пошва // Вісник Центру суддівських студій: Інформ. бюл. – 2005. – № 4–5. – С. 8–15.
2. Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе / И.Л. Петрухин ; отв. ред. И.Б. Михайловская. – М. : Наука, 1989. – 256 с.
3. Белоусенко В.Г., Грошевой Ю.М., Дубинский А.Я. и др. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР: Науч.-практ. коммент. / [В.Г. Белоусенко, Ю.М. Грошевой, А.Я. Дубинский] и др. ; отв. ред. П.Г. Цупренко. – К. : Политиздат Украины, 1984, – 595 с.
4. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу / М.І. Сірий // Вісник Центру суддівських студій: Інформ. бюл. – 2005. – № 4–5. – С. 5–7.
5. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : дис. ... д. ю. н. : спец. 12.00.09 / В.Т. Маляренко. – Х., 2005. – 449 с.
6. Гловюк І.В. Повноваження слідчого судді у досудовому провадженні / І.В. Гловюк // Митна справа. – 2012. – № 6. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 103–110.
7. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України / Н.П. Сиза // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2(6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>.
8. Грошевой Ю.М., Тацій В.Я. та ін. Кримінальний процес : [підручник] / Ю.М. Грошевой, В.Я. Тацій та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

